

Jų šviesus atminimas

STANISLOVAS LAZUTKA (1923 05 07–2009 07 06)

Stanislovą Lazutką buvo, yra ir, deja, jau tik bus neįmanoma įvardyti nenumanant dviejų dalykų – ilgamečio Vilniaus universiteto profesoriaus ir tarptautinio masto Lietuvos mokslininko. Dabar tenka kalbėti apie išpūdingą mokslinį palikimą, išugdytą mokyklą, žmogiškąją bendravimo aurą, pasakant būtinus tam žodžius,

kurių nebegalima apvalyti nuo didesnių ar mažesnių trafaretinių apnašų, bet kaip tai padaryti kitaip, o ne pažymint tai, ką žmogus yra padaręs ir ko mes netekome? Galbūt svarbu pažymėti ir tai, kad gyvenimas neleido Jam nuo pat pradžių atsidėti mokslinei veiklai. Tačiau likęs laiko tarpsnis vis dėlto buvo išnaudotas su kaupu.

Kalbant apie Išėjusiją, visada vienaip ar kitaip reikia paminėti svarbesnius Jo gyvenimo faktus, net ir nesusijusius su profesiniam leidiniui aktualiomis temomis. Juo labiau tai pasakytina apie istoriko gyvenimą, nes neįmanoma griežtai atskirti to, ką pergyveno jis pats, nuo to, ką rašo apie savo aptariamų visuomenių pergyvenimus. Velionis gimė emigrantų lietuvių 1883–1885 m. Sibire įsteigtame Baisogalos kaime (Novosibirsko srities Vengerovo rajonas). Prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui, buvo mobilizuotas ir 1941–1946 m. praleido fronte. Nežuvo, bet stuburo kontuzija liko visą tolesnį gyvenimą apsunkinusi kančia, kurią reikėjo tramdyti didžiulėmis valios pa-

stangomis ir stebėtinai blaviai suvoktomis bei paties išsiugdytomis tikslingo sveiko gyvenimo galimybėmis. 86 metų amžius gerai pasako, kaip ir kiek buvo sugebėta tai padaryti. O šiaip gal reikėtų pažymėti, kokiomis sąlygomis šis žmogus dirbo mokslinį darbą (vieno gydytojo žodžiais, tai buvo didelio proto, turinčio naudotis ramentais, darbas). Sibirietiškoji kilmė ir karo nuopelnai nukreipė S. Lazutką į atsakingą administracinį darbą sovietinės imperijos neseniai užvaldytoje Lietuvos gubernijoje. Mokslininko nekrologas nėra prozopografinė apybraiža, taigi ir jo tema nėra vienoje visuomenėje išaugusio ir išauklėto žmogaus patekimas į kitą visuomenę. Čia kalbėtina nebent tik apie tai, kiek tai lėmė Jo profesinę istoriko veiklą ir keitimąsi šioje veikloje (bet apie tai atitinkamos vietose toliau). Istoriko kvalifikaciją S. Lazutka įgijo pagal savo meto galimybes – 1950 m. baigė Vilniaus universitetą, 1958 m. – Visuomeninių mokslų akademiją prie SSKP CK. 1948–1952 ir nuo 1959 m. Jis ėmė dėstyti Vilniaus universitete.

Pasiektą istoriko mokslininko lygį žymi 1961 m. išėjusi monografija apie Lietuvoje susiklosčiusią situaciją prieš 1963 m. sukilimą¹. Parašyta mokslų kan-

¹ *Лазутка С. А. Революционная ситуация в Литве 1869–1862 г. Москва, 1961 (toliau – Революционная...).*

didato disertacijos pagrindu, vadovaujant Milicai Nečkinai, bene žymiausiai to meto Rusijos revoliucinio judėjimo ir visuomeninės minties raidos istorijos tyrinėtojai² (ir *prižiūrėtojai*), ji viską nušviečia pagal privalomus kanonus, tačiau jau šituose rėmuose galima pastebėti savarankišką autoriaus mąstymą, surandant atitinkamą vietą faktui paaiškinti ir leksikoną jam nusakyti. Monografija buvo parengta šeštojo – septintojo dešimtmečio sandūroje. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje pasirodžiusiame „*žiuždiniame*“ gubernijos (*Lietuvos TSR*) istorijos vienatomyje nėra žodžiu neužsiminta³ apie Antano Mackevičiaus skelbiamą lietuvių teisę apsispręsti dėl nacionalinės nepriklausomybės⁴, o S. Lazutka, nors ir priderindamas prie A. Herceno ir N. Ogarevo pasisakymų, rašo apie tai ne vienoje vietoje⁵. Mums dar per mažai rūpi profesionalumas, neretai užgožiamas kalbų apie konceptualumą, faktiškai peršančių visokiausio angažuotumo surogatus. Nurodytieji metai buvo tam tikras lūžis būtent istorikų produkcijos profesionalumo požiūriu. Chruščiovinis „atšilimas“ čia, aišku, nemažai lėmė, bet dar buvo šių poslinkių poveikio realiam istoriko darbui klausimas. Šiuo požiūriu reikia kalbėti apie būtent profesionalių kapitalinių studijų, kaip Vladimiro Pašutos Maskvoje⁶ ir Juozo Jurginio Lietuvoje⁷, vienaip ar ki-

taip susijusių su valstybės atsiradimu, pasirodymą. V. Pašuta buvo *centro* istorikas, o J. Jurginio darba „pridengė“ visai kitą temą antraštelėje skelbianti baudžiava. Už valstybės istoriją dar ir 1983 m. „*Mokslas ir gyvenimas*“ buvo „išplaktas“, o teisinantis, kad tikrai negarbinti kunigaikščiai, buvo tiesiai paaiškinta, kad apie tai galima kalbėti tik siaurame mokslininkų rate, bet netinka tai pasakoti „liaudžiai“.

Septintojo dešimtmečio pradžioje už tokius dalykus grėsė ne „išplakimas“, o mažų mažiausiai galėjai išlėkti iš darbo. Gubernijoje negelbėtų nė nuopelnai. Visą šį socialinį (kuo plačiausia prasme) foną ir jo kitimą reikia įvertinti, norint matyti būtent profesinės pozicijos suvokimo ir išlaidavimo subtilybes. Kilmė ir karo nuopelnai buvo S. Lazutkos atrama *centre*. „*Respublikoje*“ buvo kiek kitaip: kiek *centrui* jis atrodė *savas*, tiek liko *svetimas* vietinei partinei nomenklatūrai: juk ir ji buvo *švogerių tautos* dalis. Jis galėjo sau leisti, dirbdamas universiteto prorektoriumi, išvyti iš kabineto per daug įkyrius MGB „stebėtojus“. Santykiai su *tautiečiais* buvo painesni. Galėjai juos nutildyti, bet tai nepašalindavo konflikto metu atsiradusių pūlių, kurie kaupėsi, plito ir votys pratrūkdavo po daugelio metų bei nelauktose vietose. Būtent tokiais sąlygomis velioniui buvo pavesta rengti akademinį Lietuvos Statuto leidimą. Septintąjį dešimtmetį tai buvo neįprasta užduotis. Ji viliojo ir gąsdino, ją reikėjo „pramušti“ *viršuje* ir „įpiršti“ vykdančioms institucijoms. Šalies aneksavimas sužlugdė tarpukariu atsirandančią Lietuvos medievistiką. Buvo sunku surasti žmonių, kurie tokį darbą galėtų dirbti (Ignas Jonynas mirė 1954, Konstantinas Jablonskis 1960 m., Juozapas Stakauskas ir Rimantas

² Рудницкая Е. Л. Нечкина // Советская историческая энциклопедия. Москва (toliau – SIE), 1967, т. 10, p. 146–147.

³ Pagrindiniame imperinės istorijos kanone apie tai neužsimenama – Жюгжда Ю. И. Мацвявичюс // SIE. 1966, т. 9, с. 203–204.

⁴ Lietuvos TSR istorija nuo seniausių laikų iki 1957 metų. Vilnius, 1958, p. 166–176.

⁵ Лазутка С. Революционная..., p. 7, 150–154.

⁶ Пашута В. Т. Образование Литовского государства. Москва, 1969.

⁷ Jurginis J. Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje. Vilnius, 1962.

Jasas buvo „nepatikimi“⁸). Pačiam darbo vadovui tai buvo sunkūs persikvalifikavimo metai, sutapę su karo traumų komplikacijomis ir *galingų žmonių* trukdymais (visur ir visada lydinti teorinį ar praktinį mokslą šešėlinė jo pusė, vaizdžiai parodyta A. J. Cronino ir L. Leonovo romanuose). Šio paruošiamojo laikotarpio pabaiga buvo 1972–1974 m., pasižymėję traumų komplikacijų paaštrėjimu, sėkmingu trukdomos daktaro (habilitacinės) disertacijos apgynimu ir jos pagrindu parengtos monografijos, nušviečiančios Pirmojo Lietuvos Statuto atsiradimo sąlygas⁹, pasirodymu. Sovietinėje gubernijoje, kaip ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje, galėjai teisme laimėti bylą, bet atsiimti savo daiktą turėjai sugebėti pats (kaip buvo tarpukariu, rodo Juozo Grušo „Tėvo“ personažo Kybarto istorija). Tai buvo padaryta. Pirmojo Lietuvos Statuto leidimo darbo grupė buvo įteisinta ir nuo pat pirmos dienos pradėjo dirbti. Čia reikia pažymėti Vilniaus universiteto rektoriaus prof. Jono Kubiliaus, Istorijos instituto direktoriaus Broniaus Vaitkevičiaus (jo svarbius sprendimus dažnai sėkmingai „įkūnydavo“ mokslinė sekretorė Stasė Overaitė) ir feodalizmo skyriaus vedėjo J. Jurginio paramą.

1529 m. pasirodęs Pirmasis Lietuvos Statutas chronologiškai jau nepriskirtinas viduramžiams, bet tokios chronologijos realiųjų neaptarsi be medievistikos mokslinio arsenalo. Įsisavinti pagalbines istorijos disciplinas čia buvo ne mažiau būtina, kaip surinkti ir aptarti šito teisės (ir ne tik jos) paminklo istoriografiją. Reikėjo įvertinti

⁸ Aš pats prie šio darbo atėjau „iš šono“, todėl nenoriu vardyti mažiau man žinomų žmonių, nes tokiais atvejais visuomet gali kažkur kažką ignoruoti.

⁹ *Lazutka C. A.* I Литовский статут – феодальный кодекс Великого Княжества Литовского. Вильнюс, 1973.

visa tai, kas jau buvo padaryta ir pasiekta¹⁰. Pradinį tyrimo laikotarpį apibūdina S. Lazutkos straipsniai, skirti Pirmojo Lietuvos Statuto nuorašams¹¹. Originali gudiškoji statuto redakcija netrukus buvo papildyta, išversta į lotynų ir lenkų (2 kartus) kalbas. Tai pareikalavo ne tik plėtoti paleografinius, tekstologinius bei filologinius tyrimus lotyniškąja ir kirilikine šakomis, bet ir palyginti ar derinti lenkų, rusų, ukrainiečių istoriografijos sprendimus. Akademiniis leidimas turėjo atitikti bent minimalius tokių leidinių mokslinio apdorojimo, struktūrinius ir poligrafinius reikalavimus. Lietuvoje Ivanas Lappo jau buvo padaręs tokį, skirtą Trečiajam Lietuvos Statutui, darbą¹². Tačiau tai buvo visiškai kitokiomis sąlygomis atsiradęs veikalas. „Buržuazinis“ istorikas jį buvo dedikavęs Lietuvos Respublikos prezidentui ir vyriausybei, visa studija labiausiai buvo skirta politinėms aplinkybėms paaiškinti, šaltinio kritika atlikta remiantis spaudiniams, o ne rankraščiams skirtomis pagalbinėmis

¹⁰ Tai apibūdinta – *Lazutka S.* ir kt. Pirmasis Lietuvos Statutas. Vilnius (toliau – PLS). 1983, t. 1, d. 1. Paleografinė ir tekstologinė nuorašų analizė, p. 13–21.

¹¹ *Lazutka S.* Pirmojo Lietuvos Statuto Dzialyniskio nuorašas // Bibliotekų darbas (toliau – BD). 1970, Nr. 6, p. 21–23; Nr. 7, p. 27–29; *to paties.* Pirmojo Lietuvos Statuto Firlejaus nuorašas // BD. 1972, Nr. 10, p. 31–36; *Vasilevskienė, Lazutka S.* Pirmojo Lietuvos Statuto Ališavos nuorašas // Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija (toliau – Istorija). 1976, t. 16, šas. 1, p. 111–128; *Lazutka S.* ir kt. Naujas I Lietuvos Statuto rankraštis // BD. 1976, Nr. 7, p. 34–36 (apie šį nuorašą pranešė Leonas Stepanauskas); *Лазутка С.* О некоторых особенностях графики и орфографии рукописей I Литовского Статута // Istorija. 1972, t. 13, šas. 1, p. 75–96; *to paties.* Слуцкий и Пулавский списки I Литовского Статута // Istorija. 1974, t. 14, šas. 2, p. 103–131.

¹² *Ланно И. И.* Литовский Статут 1588 года. Каунас, 1934, т. 1. Исследование, ч. 1; 1936, т. 1. Исследование, ч. 2; 1938, т. 2. Текст.

istorijos disciplinomis. Užsiminti apie šį leidinį buvo galima nebent teigiant, kad *tarybinis leidimas* turi būti visais atžvilgiais už jį pranašesnis. Šiuo atveju geriau tiko nurodyti „Rusų tiesos“ akademinį leidimą¹³ (ypač „pramušinėjant“ finansavimo reikalus). Visa tai reikėjo matyti ir daryti, bet svarbiausia buvo tai, kad reikėjo mokytis: medievistiką Lietuvoje teko įsisavinti iš naujo, nes tarpukarį išugdę jį pradmenų beveik nebuvo likę.

S. Lazutka darbą pradėjo labai tikslinčiai: pagrindine jo ašimi turėjo tapti akademinio statuto teksto (pasirinkto pagrindu nuorašo teksto) suderinimas su kitų nuorašų tekstais parodant skirtis. Šią tekstologinę užduotį buvo galima gerai atlikti tik iš pagrindų susipažinus su kiekvienu statuto nuorašu ir atitinkamai jį įvertinus¹⁴. Iš Pirmojo Lietuvos statuto publikacijų išskirtinos dvi: 1841 m. Poznanės¹⁵ ir 1960 m. Minsko¹⁶. Jos neapėmė dabar žinomų statuto nuorašų visumos, tačiau atitiko to meto mokslinės parengties reikalavimus. Poznanės leidiniui pripažintinas pirmojo tokio teksto pateikimo prioritetas, o jo lotyniškajai versijai – vienintelės tokios publikacijos funkcionavimas iki 1991 m. Leidinio trūkumus lėmė objektyvios priežastys: kirilikinį tekstą teko transkribuoti lotyniškais rašmenimis ir dar nežinotas Zamoyskių nuorašas. Minsko leidinyje jis

įdėtas, čia pažymėtinas tuo metu jau sunkiai sirgusio K. Jablonskio indėlis. Abiejų šių leidinių pagrindu buvo paimtas Działyński nuorašas. Jis ir Zamoyskių nuorašas priklauso pagrindinei ir pirminei statuto gudiškajai redakcijai; buvo nelengva nuspręsti, kurį jų pasirinkti teksto pagrindu. Abu jie surašyti didžiojo kunigaikščio kanceliarijoje, iš esmės artimi vienas kitam. XVI a. septintojo dešimtmečio pradžios Działyński nuorašą rėmė leidybinė tradicija, Zamoyskių nuorašą – jo atsiradimo (1529 m.) data ir artumas kanclerio Alberto Goštauto asmeniui. Pasirinkimą dar sukomplikavo primesta polemika dėl defektinio ir periferinę padėtį tarp statuto rankraščių užimančio Firlejų nuorašo. Vis dėlto, buvo pasirinktas Działyński nuorašas. Nepamirštantis ir praktinio teksto panaudojimo pranašumų S. Lazutkos sprendimas, kaip šiandien jau gerai matyti, pasiteisino. Pragarišką skirtysių sukilnojimo į nuorodas darbą galėjo pakelti tik moteriška Irenos Valikonytės ir jai prilygstanti, nors ir nemoteriška (!), S. Lazutkos kantrybė. Galima įsivaizduoti, kas jų lauktų, jei išsiskiriantis polonizmais Zamoyskių nuorašas būtų paimtas pagrindu (skirtybių skaičius iš karto pašoktų). Taip sutaupyta vieta leido į nuorodas įtraukti lotyniškojo Lauryno nuorašo skirtybes¹⁷, parodančias patį šio vertimo pobūdį. Visa tai praverė, toliau darant lietuviškąjį ir rusiškąjį teksto vertimus. Šalia patirtų sunkumų leidinių lydėjo žmonių geranoriškumo aura. Lenkijos nacionalinė (Krašińskių) biblioteka, kad mūsų žmonės Varšuvoje turėtų po ranka visus šioje šalyje esančius statuto nuorašus, pasirūpino čia atgabenti ir saugomus

¹³ Правда русская. Под ред. Б. Д. Грекова. Москва, Ленинград, 1940, т. 1; 1947, т. 2.

¹⁴ Dirbti pradėta nuo to, ką matome 11-oje nuorojoje.

¹⁵ Leidinyje – Zbiór praw litewskich od roku 1389, do roku 1529. Tudzież rozprawy sejmów o tychże prawach od roku 1541 do roku 1563. Poznań, 1841 (tekstas parengtas daugiausia dirbant I. Danilavičiui ir J. Leleweliui).

¹⁶ Статут Великого Княжества Литовского 1529 года. Под ред. К. Яблонска. Минск, 1960 (tekstą parengė P. Krapivinas).

¹⁷ Tai šiek tiek sąlyginis pasakymas: taip atrenkamos ne pažodžiui, o stilistiškai išverstos lotyniškojo teksto vietos.

Kurnike (nebus per daug dar kartą pažymėti nuoširdžią Krasinskių bibliotekos darbuotojų A. M. Wołyńskos ir K. Moszyńskos paramą kiekviename žingsnyje). Kauno „Spindulio“ (tuo metu M. Šumausko) spaustuvės linotipininkai ir vadovybė sirgo už šią knygą kaip už „Žalgių“ ir sukūrė poligrafijos šedevrą (jiems tai buvo toks pat žingsnis į aukštumas kaip iš naujo pradedantiems mūsų medievistams). Pirmoji akademinio leidimo knyga išėjo 1983 (pasirodė 1984) m.¹⁸

Ši knyga turėjo pagrįsti visa tai, kodėl numatytas ir ruošiamas akademinis statuto tekstas yra toks ir ne kitoks. Joje buvo išvesta statuto rankraščių stema. Działyński – Zamoyskių poros sulyginimas su Firlejų nuorašu, apibrėždamas „išorinį“ ir „vidinį“ nuorašų atsiradimo arealus, leido nebeklaidžioti autentiškojo archetipo paieškų džiunglėse¹⁹. Pirmojo statuto tekstologijos raidą šiuo etapu užbaigė lietuvių autoriai su S. Lazutka priešakyje. Jie tai padarė ir filigranistikos, kodikologijos, paleografijos srityje. Iki aptariamo akademinio leidimo Pirmojo Lietuvos statuto problematika buvo labiausiai rusų – ukrainiečių – baltarusių ir lenkų mokslo domenas. Lietuviškas akademinis leidimas susintetino paskirų istorijos mokslo šakų pateiktus duomenis, padarė pribrendusius sprendimus ir parodė šį statutą (neatmesdamas gudų ir lenkų indėlio) kaip bajoriškios lietuvių tautos kultūros paminklą. S. Lazutka tai padarė ir kaip tyrinėtojas, ir kaip darbo vadovas, pradėjęs visiškai nuo kitokios vizijos. Kalbėti apie šią viziją visų pirma reikia aptariant rusų ir lenkų is-

toriografiją, kurios nepripažino ir nenorėjo pripažinti bajoriškiosios lietuvių tautos, požiūrius. Iki Lietuvos krikšto lietuviai joms buvo barbarai, po jo nebeegzistavo kaip istorijos subjektas. Buvo ginčijamasi, ar Lietuvos statutai yra rusų, ar lenkų teisė, lietuvių teisės, kaip ir institucinės lietuvių kultūros, šita medievistika neišivaizdavo. Kūdiškiškos baltų tautų medievistikos iš esmės skyrėsi tik tuo, kad barbarų epochos istorinis paveldas joms buvo svarbus kaip savoji vertybė – latviams (dabar „Delfių“ komentatoriams) kaip *Ligo* šventė (*Laisvė Joninėms!*), lietuviams kaip *imperija* nuo jūrų iki jūrų. Adolfo Šapokos šūkis – surasti lietuvius Lietuvos istorijoje, – nepaisant savo politiško ribotumo ir to meto nekonjunktūriškumo, objektyviai stimuliuavo atsigrėžimą ir į pagalbinių istorijos disciplinų erdvę. Statutų projektas nebuvo vienintelis septintojo–aštuntojo dešimtmečių sumanymas (pakanka pažymėti R. Jaso²⁰ ir Mečislovo Jučo²¹, kuriuos galima laikyti K. Jablonskio²² darbo tęsėjais, Lietuvos kronikų tyrimus; taip pat knygotyros darbus²³). Dirbdamas S. Lazutka suvokė tiek lenkų, tiek rusų, tiek labai jaunos lietuvių istoriografijos, visiškai neišplėtojusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos istorinio fenomeno specifikos, ribotumą. Istorinės Lietuvos statutų vizijos nebuvo, ją reikėjo sukurti.

Medievistikos tėvai buvo bolandistai, motina šaltiniotyra, o auklėtojas Georgas

²⁰ Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. J. J. Vilnius, 1971.

²¹ Jučas M. Lietuvos metraščiai. Vilnius, 1968.

²² Parengtas ir išleistas K. Jablonskio paveldas: *Jablonskis K. Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*. Sudarė V. Merkys. Redagavo J. Jurginis. Vilnius, 1973; *Jablonskis K. Istorija ir jos šaltiniai*. Sudarė ir spaudai paruošė V. Merkys. Vilnius, 1979.

²³ *Feigelmanas N. Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975; *Vladimirovas L. Knygos istorija*. Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVII amžius. Vilnius, 1979.

¹⁸ Žr. 10 nuor.

¹⁹ Ryškiai netipiška Zamoyskių nuorašo struktūra leido „apčiuopti“ atskirų skyrių-lankų, o ne viso statuto „juodraštinį“ parengimo etapą – žr.: *Lazutka S. ir kt. Lietuvos Statuto Zamoyskių rankraščio struktūra // Istorija*. 1980, t. 20, sąs. 1, p. 3–22.

Waitzas. Kuo daugiau S. Lazutka ištraukė į Pirmojo Lietuvos Statuto problematiką, tuo labiau statutas darėsi jam visų pirma šaltinis. Iš to radosi žiūrėjimas pro pagalbinių istorijos disciplinų akinius, bet tai ir buvo ne kas kita, kaip medievisto žiūrėjimas. Tai buvo darbo prasmės ir, jeigu norite, gyvenimo lūžis. Būtent taip klostėsi S. Lazutkos Pirmojo Statuto vizija. Todėl akademiniam tekstui skirtoje knygoje²⁴ trys redakcijos (pirminė gudiškoji, lotyniškoji ir išplėstinė) neina viena po kitos, o išsidėsto lygia greta viena su kita per abu atvartos puslapius (gudiškajam tekstui pagrindū imant Działyńskio, o lotyniškajam Lauryno nuorašą ir nuorodose parodant jų skirtybes). Mišrią išplėstinę gudiškąją lenkiškąją redakciją teko skelti per pusę: lenkiškas tekstas (pagrindū imant Ališavos nuorašą) buvo parodytas lygiagrečiai su gudišku ir lotynišku, o gudiškas Slucko nuorašas skirtybėmis įtrauktas į bendrą gudiškąją tekstą (nebuvo kitokios išeities, bet buvo padaryta galimybė Slucko nuorašui būdingas teksto vietas skirtybėse matyti toje pačioje atvartoje kartu su lenkišku išplėstinės redakcijos tekstu). Atskirai išspausdintas tik kitai lenkiškai redakcijai priklausančio Swidzińskio nuorašo tekstas. Knygoje buvo ir žodynas. S. Lazutka savo lėšomis įsigijo spalvotus Działyńskio, Lauryno, Ališavos nuorašų mikrofilmus ir nespalvotus Zamoyskių nuorašo negatyvus. Iš mikrofilmų padarytos faksimilės buvo išleistos²⁵ ir akademinis statuto leidimas gavo jo paleografijos atlasą. Liko nebaigti ir, žinoma, neparengti leidybai statuto komentarai. Pirmajam statutui skirtą leidybą užgožus kitiems darbams,

²⁴ Lazutka S., *Valikonytė I. ir kt.* PLS, 1991, t. 2, d. 1. Tekstai senąja baltarusių, lotynų ir senąja lenkų kalbomis.

²⁵ Lazutka S. *ir kt.* PLS, 1985, t. 1, d. 2. Džialinškio, Lauryno ir Ališavos nuorašų faksimilės.

S. Lazutka tęsė savo tyrimus (juose yra ir Statuto komentarų santrauka)²⁶. Čia jau yra lietuvių bajoriškosios tautos laikotarpio kultūrinio fenomeno studijos. Atskirai reikėtų pažymėti S. Lazutkos surastą Vytauto 1388 m. privilegijos Brastos žydams XV a. lotynišką nuorašą, leidusį naujai įvertinti šios privilegijos išplėtimą visiems Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos žydams²⁷.

Profesoriaus mokslinį vardą S. Lazutka pateisino su kaupu. Jis sukūrė mokyklą. Nuo aštuntojo dešimtmečio Lietuvos medievistiką parėmė nauji žmonės, ir profesoriaus mokiniai įsiliejo į jų tarpą. Statutų grupės darbas, išleidus akademinio leidimo knygas, nenutrūko. Grupė ėmėsi leisti Lietuvos Metrikos knygas, kuriose randame labai išsamius S. Lazutkos ir jo pagalbinių įvadus. Jo plunksnai priklausio Vilniaus universiteto istorijos rusiškas vienatomis (1979 m.).

Į Lietuvos istorijos mokslą S. Lazutka atėjo tada, kai buvo viskas daroma, kad tai būtų ne mokslas, o agitatorių instrukcija. Instruktoriai iš Jo daug tikėjosi šitoje „daryboje“, o išėjo taip, kad šis naujas žmogus labai daug padarė instrukciją paversdamas mokslu, nes jo pagrindinis prioritetas buvo profesionalumas. S. Lazutkos nuopelnus mokslui pažymėjo Lietuvos mokslo premija. Už jo išugdytą mokyklą prisiminsime jį kaip žymų Lietuvos istoriką.

*Edvardas Gudavičius
Tatjana Vlasova*

²⁶ Lazutka. S. Leonas Sapięga (Gyvenimas, valstybinė veikla, politinės ir filosofinės pažiūros). Vilnius, 1998; *Valikonytė I., Lazutka S. ir kt.* Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius, 2001; *Lazutka. S.* Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Zamoiskių ir Firlėjų rankraščių nuorašų paleografija ir faksimilės. Vilnius, 2007.

²⁷ *Лазутка С. и др.* Привилегия евреям Витаутаса Великого 1388 года. Москва: Иерусалим, 1993.